

Edward Breza

Nazwiska obywateli polskich, wywodzące się od wyrazów nazywających duchownych

Język - Szkoła - Religia 6, 32-48

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Edward Breza
Sopot

NAZWISKA OBYWATELI POLSKICH, WYWODZĄCE SIĘ OD WYRAZÓW NAZYWAJĄCYCH DUCHOWNYCH

Rok Kapłański św. Jana Marii Vianneya (19 VI 2009 – 19 VI 2010) pragnę uczcić artykułem, poświęconym nazwiskom obywateli polskich (Polaków i obcokrajowców z obywatelstwem polskim), wywodzący się od określeń duchownych różnych stopni i stanowisk oraz różnych wyznań. Materiał czerpać będę z SNWPU (objaśnienie skrótów zob. na końcu artykułu) i z SSNO i przedstawię w najdogodniejszym porządku alfabetycznym.

Anachoreta brak, ale M. Malec (SEMot II 9) podaje imię opata tynieckiego z XI w. *Anchoras* i odnosi je do im. gr. *Anakóras*, pochodnego od czasownika *anakōréō* [raczej *anachōréō*] m. in. ‘wycofać się’ Abram I 169) i *anachōrētēs* ‘pustelnik’, z czego polskie *anachoreta* ‘pustelnik’.

Alumn brak, ale SSNO I 30 notuje z r. 1455 z Wielkopolski zapis *Alum*, który SEMot VII 50 odnosi albo do łac. *alium*, -ii ‘czasnek’, albo *alumn* z łac. *alumnus* ‘wychowanek’, ‘student teologii, przygotowujący się do kapłaństwa’, dosłownie ‘karmiony (naukami i strawą fizyczną)’, do czego por. Cyceeronowe *Adulescentia studiis alitur* ‘Młodość karmi się naukami’ od czasownika *alo*, -ere, *alui*, *altum* ‘karmić’, z czego i *alimenty* ‘środki na życie’, i tytuł zakładów kształcenia *Alma mater* ‘Matka żywicielka’, także o gimnazjach akademickich, *Almum gymnasium*, bo zakłady te dawały studentom nie tylko wiedzę i zasady moralnego postępowania, ale także niezamożnym utrzymanie i wsparcie materialne. Przypomnieć też warto, że to Sobór Trydencki nałożył na biskupów ordynariuszy obowiązek zakładania seminariów duchownych i *alere et religiose educare* ‘karmić i religijnie wychowywać’ seminarzystów. W Polsce pierwsze takie seminarium założył w Braniewie, w diecezji warmińskiej kardynał Stanisław Hozjusz w r. 1565 (słynne do dziś jako Wydział Teologiczny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego *Hosianum*). Zdeprecjonowali dostojne wyrażenie *Alma Mater* studenci w swoim żargonie, obejmując nim ‘dziewczynę o obfitym biuście’.

Auditor 26 w woj. katowickim. w staropolszczyźnie nienotowane (SSNO). Od łac. rzeczownika *auditor*, -oris I. ‘słuchacz, zwłaszcza ten, który przysłuchu-

je się mówcom, retorom lub filozofom', II. prz. 1. 'sędzia', 2. 'katechumen' (por. Plezia I 313), w łacinie kościelnej *audytor* to: 1) 'sekretarz Sygnatury Apostołskiej, tj. najwyższego trybunału kościelnego', 2) 'sędzia Roty Rzymskiej, tj. sądu kościelnego', 3) 'sędzia biskupiego sądu duchownego' (Mich 40). L I 34 notuje w czterech znaczeniach: 1) 'słuchający, czyli przytomny mowie jakiej, słuchacz' za Knapuszem z niem. odpowiednikiem *Hörer; Zuhörer*; 2) biskupi audytor 'namiestnik, zastępca, sędzia'; 3) audytor wojskowy stoi pod swoim komendantem, utrzymuje jego korespondencją urzędową, protokół zbiera (za „Regulaminem [...] Kawalerii Narodowej” z r. 1786); 4) audytor szkolny, tj. 'uczeń pilny wyznaczony od profesora, aby innych przed zaczęciem szkoły przesłuchał lekcję zadanych i z tego rachunek zdał'.

Bischof 56: 17 w woj. katowickim, 10 opolskim, 9 wrocławskim, 8 warszawskim, 5 toruńskim, 4 gdańskim; *Bischoff* 111: 32 w woj. warszawskim, 17 olsztyńskim, 15 leszczyńskim, 12 poznańskim, 8 katowickim, po 6 kaliskim i radomskim, 5 opolskim; *Bischoft* 0; *Bischof* 0; *Bischoff* 1 w woj. toruńskim; 1 *Bischa* w woj. gdańskim; 8 *Bischa* w woj. warszawskim. – Od niem. rzeczownika *Bischof* 'biskup', pochodnego z łac. *episcopus*, a to z gr. *episkopos* 'dozorca, dosłownie: doglądający od *skopéin* 'patrzeć'. Por. *Biskup*.

Biskup: 2 osoby zapisane hiperkorektywnie *Biskub* w woj. bielskim; *Biscop* 1 w woj. szczecińskim; wskutek opozycji ekwipolentnej (równorzędnej) *Biskud* 0 z wtórnym *d*; *Biskuop* 1 w woj. pilskim; hiperkorektywnie z *-b-* *Biskubski* 15: po 3 w woj. kieleckim, łódzkim i zamojskim; 2 wałbrzyskim, po 1 elbląskim, katowickim, skierniewickim i słupeckim; *Biskup* 5443: 945 w woj. katowickim, 609 kieleckim, 359 poznańskim, 300 bydgoskim, 269 opolskim, 264 częstochowskim, 242 pilskim, 231 krakowskim, 197 wrocławskim, 158 lubelskim, 157 bielskim, 145 nowosądeckim, 139 warszawskim, 115 tarnowskim, 94 zielonogórskim; 87 gdańskim; *Biskupa* 0; *Biskupek* 517: 423 w woj. katowickim, 18 wrocławskim, 17 tarnowskim, 11 kieleckim, 7 bielskim, po 6 kaliskim i wałbrzyskim; *Biskupiak* 215: 53 w woj. bydgoskim, 28 łódzkim, 23 wrocławskim, 14 skierniewickim; *Biskupik* 62: 24 w woj. radomskim, 14 katowickim, 11 kieleckim; *Biskupkiewicz* 0; *Biskupowicz* 35: 21 w woj. jeleniogórskim, 9 wrocławskim, 3 wałbrzyskim, 2 częstochowskim; *Biskupski*: 320 w woj. 310. łódzkim, 295 kieleckim, 225 warszawskim, 135 bydgoskim, 118 szczecińskim, 79 wrocławskim.

W staropolszczyźnie notowana n. os. *Biskup* od r. 1371 w Małopolsce, Wielkopolsce i na kresach południowo-wschodnich (C 20) oraz formy pochodne *Biskupic*, *Biskopic* z r. 1371 z Małopolski, *Biskupski* od r. 1444 z kresów południowo-wschodnich (SSNO I 166), nadto formy przezwiskowe *Kozi Biskup* i *Ślepy Biskup* (to J. Długosz o biskupie krakowskim Bodzancie SSNO V 363, por. też SEMot I 11). – Od rzeczownika *biskup*, notowanego w polszczyźnie pod koniec XIV w. Co do przezwiska *Kozi Biskup* por. kasz. zabawę *prosęc biskupa ò deszcz*. W przekładzie na łac. *Episcopus* notowany w r. 1387 w Krakowie,

J. Długosz podaje także przezwisko *Episcopellus*, a więc w formie zdrobniałej u mnicha i profesora teologii w Krakowie SSNO II 13; VII 55.

Czerniec 682: 259 w woj. lubelskim, 50 wałbrzyskim, 36 zielonogórskim, 29 koszalińskim, 28 zamojskim, 26 szczecińskim, 20 krośnieńskim, 19 katowickim, 17 opolskim; 2 *Czernec*: po 1 w woj. kaliskim i słupskim; 4 *Czerneć* w woj. koszalińskim; 1 *Czeniecz* w woj. łódzkim i wiele form pochodnych. – Od rzeczownika *czerniec* ‘mnich prawosławny’, *czernica* ‘mniszka prawosławna’ PSTC 89. Por. antonimiczne nazwisko *Bielec* u 1925 osób, wywodzące się od rzeczownika *bielec* ‘osoba świecka mieszkająca w klasztorze, laik, bez święceń’ PSTC 13.

Diak 207: 29 w woj. szczecińskim, 24 koszalińskim, 20 katowickim, 17 słupskim, 16 gdańskim; *Diakon* 12: 6 w woj. plockim, 2 zielonogórskim; 5 *Diaczok*: 4 w woj. katowickim, 1 zielonogórskim; *Diakiewicz* 43: po 10 w woj. katowickim i koszalińskim, 6 warszawskim, 4 krakowskim, po 3 bydgoskim i gdańskim; *Diakoniak* 9 w woj. koszalińskim; *Diakoniuk* 16: 7 w woj. jeleniogórskim, 5 zielonogórskim; *Diakonow* 26: 6 w woj. katowickim, 5 warszawskim, po 4 olsztyńskim i wrocławskim; *Diakonowicz* 20: 9 w woj. wrocławskim, 4 warszawskim; 5 *Diakonowski*: 3 w woj. nowosądeckim, 2 katowickim; *Diakonów* 15: 12 w woj. gorzowskim, po 1 w woj. jeleniogórskim, olsztyńskim i wrocławskim; *Diakończyk* 4 w woj. katowickim; *Diakow* 32: 20 w woj. kaliskim, 5 szczecińskim; *Diakowicz* 104: 37 w woj. koszalińskim, po 15 gorzowskim i opolskim; *Diakowiuk* 1 w woj. piotrkowskim; *Diakowski* 418: 99 wrocławskim, po 18 warszawskim i słupskim, 60 w woj. opolskim, 22 katowickim; *Diaków* 196: 33 w woj. wrocławskim, 27 katowickim, 26 opolskim. W SSNO nienotowany.

Od rzeczownika *diakon* ‘w Kościele rzymskokatolickim ‘duchowny o święceniach uprawniających do głoszenia kazań, udzielania komunii św. i chrztu św.’ z gr. *diákonos* ‘sługa’; *diak*, *diaczok* ‘śpiewak kościelny, psalmista’ PSTC 31.

Duchownik 14: 8 w woj. lubelskim, 6 zielonogórskim.

W staropolszczyźnie notowana *Duchna* od r. 1430 na Mazowszu i na kresach południowo-wschodnich oraz *Duchnik* od r. 1424 na Mazowszu i w Małopolsce, ciekawe, że podstawowe wyrazy pospolite miały ujemne znaczenie: *duchna* ‘kobieta lekkich zwyczajów’ r. 1447, *duchnik* ‘rozpustnik’ r. 1447 (C 35); nadto SNWPU podaje: *Duchniak* 326: 93 w woj. kieleckim, 39 wrocławskim, 32 przemyskim, 26 częstochowskim, 23 katowickim, do czego por. rzeczownik *duchniak*, jak powiada Linde (L I 553) z przyganą ‘pop’ i cytatem z „Iovialitates” W. Potockiego: „*Duchniak* co noc do młynarki chodził”; sam wyraz *duchownik* objaśnia jako ‘duchowny, ksiądz, nieświecki’; *Duchnik* 646: 122 w woj. radomskim, 119 katowickim, 82 kaliskim, 60 nowosądeckim, 40 krakowskim i por. w SW I 578 *duchnik* ‘człowiek nierządny’, a wyrazy *duchniak*, *duchniczek* kwalifikuje jako archaizmy (zaopatrzone krzyżykiem), opatruje kwalifikatorem pogardliwy i objaśnia ‘ksiądz’, neutralna pozostaje tu tylko *duchniczka* ‘zakonnica’, W prawosławiu *duchownik* to ‘spowiednik’ PSTC 31. Do tej rodziny etymologicznej

należą jeszcze nazwiska: *Duchnicki* 141: 40 w woj. chełmskim, 18 zielonogórskim, po 16 radomskim i wrocławskim i *Duchnikowski* 6: po 3 w woj. łódzkim i tarnobrzeskim jako struktury modelowe utworzone za pomocą przyrostka *-ski* i *-owski*.

Episkop zob. Biskup.

Dziekan 2493: po 247 w woj. katowickim i kieleckim, 240 rzeszowskim, 132 krakowskim, 202 tarnowskim, 103 poznańskim, 98 wrocławskim, 90 opolskim, 86 radomskim, 74 warszawskim; 6 *Dziekanek* w woj. katowickim; *Dziekaniak* 43: 20 w woj. bydgoskim, 7 kaliskim, po 4 katowickim, legnickim i zielonogórskim; *Dziekanik* 22: 12 w woj. bielskim, 10 krakowskim; *Dziekanowicz*: 27: 21 w woj. konińskim, 5 kaliskim, 1 koszalińskim; 646 *Dziekanowski*: 192 lubelskim, 65 warszawskim, 32 olsztyńskim, 27 suwalskim, 23 plockim; *Dziekań* 0; *Dziekański* 1251: 356 w woj. warszawskim, 86 skierniewickim, 85 katowickim, 61 wałbrzyskim, 58 bydgoskim; *Dziekon* 2 w woj. poznańskim, 12 *Dziekonski*: 3 w woj. białoostockim, po 1 częstochowskim, jeleniogórskim, katowickim.

W staropolszczyźnie notowane jako *Dziekan* od r. 1388 w Wielkopolsce i Małopolsce (C 36), *Dziekanek* od r. 1481 w Wielkopolsce; *Dziekanowski* od r. 1405 w Małopolsce (SSNO I 557); od wyrazu pospolitego *dziekan*, notowanego w polszczyźnie od r. 1436; *Dziekanowski* od n. m. *Dziekanowice*, w gm. Działoszyce, woj. kieleckie (SEMot I 63, SEMot III 42); *Dziekanek* albo prymarne od rzeczownika *dziekanek*, albo sekundarne od *Dziekan* z suf. *-ek*.

Infułat wprost brak, ale jest **Infulecki** 68: 28 w woj. ciechanowskim, 11 olsztyńskim, 10 katowickim, 6 elbląskim, 5 wrocławskim. W staropolszczyźnie niepoświadczony (SSNO), pochodny od wcześniejszej formy **Infulek* lub od **Infula* bądź *infula* z przyrostkiem *-eki*. *Infułat* z łac. *infulatus* ‘noszący infułę’, po raz pierwszy użyte u Swetoniusza, to ‘prałat obdarzony przywilejem noszenia *infuły*, tj. ‘mitry biskupiej’, w przenośni *infula* była symbolem świętości i dostojności; w czasach przedchrześcijańskich była to ‘wełniana przepaska na głowę, noszona przez kapłanów rzymskich, westalki i posłów proszących o pokój’, zakładano ją również zwierzętom ofiarnym B I 547 – 548. L II 209 dodaje do tych wiadomości oboczną formę (wobec *infułat*) *infułowany* oraz rzeczownik *infulata* ‘probostwo *infułowane*, tj. posiadane przez infułata’. Linde (L I 601) notuje tylko w znaczeniu rel. ‘starszy nad księżą’, tj. ‘księżmi’.

Gwardian 13: 4 w woj. plockim, 3 kieleckim, po 2 warszawskim i łódzkim, po 1 katowickim i piotrzkowskim.

W staropolszczyźnie notowany *Gwardyjan* od r. 1430 w Wielkopolsce i *Gardyjan* w r. 1418 w Wielkopolsce oraz w r. 1443 na kresach południowo-wschodnich (SSNO II 239, C 46), też w formie zlatynizowanej *Guardianus* (SSNO VII 62) od rzeczownika pospolitego *gwardian/gardian*, notowanego w polszczyźnie od r. 1451 i oznaczającego ‘przeora franciszkańskiego’, też u bernardynów, reformatorów i kapucynów, por. B I 507.

Inoch 57: 19 w woj. wrocławskim, 16 płockim, 13 koszalińskim, 4 bydgoskim; 1 *Innoch* w woj. toruńskim. W staropolszczyźnie notowana n.os. *Inochowic* w r. 1497, ale połączona przez redakcję SSNO II 349, 500 z formą *Junochowic*, notowana w r. 1400 w Łęczyckiem i wyprowadzona od przymiotnika *juny* ‘młody’. Można by moim zdaniem myśleć o ros. *inok* ‘zakonnik’, synonimicznym wobec *monach* (Vasmer II 135). Por. *Monach*, *Mnich*, *Zakonnik*.

Kanonik 88: 30 w woj. poznańskim, 13 gorzowskim, 11 zielonogórskim, 10 białkopodlaskim; *Kanoniczak* 57: 54 w woj. poznańskim, po 1 w woj. warszawskim, przemyskim i zielonogórskim.

W staropolszczyźnie notowane w r. 1497 w Wielkopolsce, od rzeczownika *kanonik*, notowanego w polszczyźnie od r. 1402 (C 52). Warto przytoczyć za Lindem (L II 304) pojęcie i obowiązki kanoników w ujęciu bpa I. Krasickiego: „To nazwisko [nazwa *kanonik*] początek swój bierze a *canone* [‘od wyrazu *kanon*’] albo od reguły, jakoby oznaczało społeczność duchowną osobnemi przepisami albo regułą obowiązana, przy kościele katedralnym lub kolegiackim osadzoną. Kanonicy są radą biskupa, obowiązani rezydować przy kościele i pilnować chóru”.

Kapelan 266: 79 w woj. krakowskim, 39 chełmskim, 27 łódzkim, 18 bielskim, 17 katowickim, po 13 przemyskim i śluskim; *Kapelanczyk* 3: 2 w woj. kaliskim, 1 śluskim; *Kapelanik* 10: 8 w woj. przemyskim, 2 rzeszowskim; *Kapelanowicz* 10: 7 w woj. opolskim, 3 legnickim; *Kapelanowski* 14: 7 w woj. łomżyńskim, 4 warszawskim, 3 skierniewickim; *Kapelant* 9: 7 w woj. krakowskim, 2 katowickim – forma powstała przez analogię do rzeczowników na –*ant* typu *aplikant*, *doktorant* (por. dające się słyszeć u dzieci *ament* ‘amen’ przez analogię do *inspijcent*, *nupturient*, *cement*); *Kapelańczyk* 170: 53 w woj. częstochowskim, 25 śluskim, 19 łomżyńskim, 15 wrocławskim; *Kapelański* 203: 63 w woj. suwalskim, 44 łomżyńskim, 23 poznańskim, 19 warszawskim, 15 bydgoskim.

W staropolszczyźnie notowany w r. 1416 na kresach południowo-wschodnich. – Od rzeczownika *kapelan*, notowanego w polszczyźnie od r. 1446, strukturami patronimicznymi są: *Kapelanowicz*, *Kapelanczyk* i *Kapelańczyk*, powstały one przez dodanie (kolejno) przyrostka –*owicz* i –*czyk*; *Kapelanik* jest dwuznaczny: albo pochodzi od zdrobniałej formy *kapelanik*, notowanej już przez Lindego, albo patronimiczną, powstałą od *Kapelan* za pomocą przyrostka –*ik*. Warto za L II 307 przytoczyć pojęcie kapelana i rodzaje kapelanów w ujęciu bpa I. Krasickiego: „Kapłani zawiadywanie kaplicy przy kościele mający nazywają się kapelani. Tak mianują się też kapłani, czyli w domach prywatnych dla odprawowania nabożeństwa zostający, *Hauscapelläne*, jako też i ci, którzy przy wojsku zostają, *Regimentscapelläne*, *Feldprediger*, *Feldcapelläne*”.

Kapłan 520: 136 w woj. białkopodlaskim, 35 tarnobrzeskim, 49 warszawskim, 35 śluskim, po 25 gdańskim i opolskim, 18 bielskim, 15 gorzowskim, po 14 lubelskim i łomżyńskim, 13 częstochowskim, po 12 bydgoskim, krakowskim

i wałbrzyskim, po 11 koszalińskim i łódzkim; *Kaplan* 5: 2 w woj. legnickim, po 1 warszawskim, białostockim i krakowskim; *Kaplanek* 0.

W staropolszczyźnie notowany od r. 1366 w Małopolsce, Wielkopolsce i na Pomorzu, a sam wyraz *kaplan* odnotowuje Słownik staropolski z końca XIV w. (C 52). Linde (L II 310) podaje za M. Czechowiczem (z r. 1577) określenie peryfrastyczne kapłana: *ofiarownik* (dziś mówi się *ofiarnik* i za Mohiłą *pomazaniec*, to drugie z motywacją: „Nazywają kapłana *pomazańcem* względem ześcia nań Ducha Św., które się w Piśmie św. *pomazaniem* nazywa” (por. nazwiska *Ofiara* i pochodne oraz *Pomazan* i podobne).

Kardynał 490: 157 w woj. kieleckim, 43 katowickim, 40 legnickim, 38 częstochowskim, 27 pilskim; *Kardynalczyk* 42: 21 w woj. szczecińskim, 12 pilskim, 5 katowickim; *Kardynalski* 76: po 19 w woj. katowickim i pilskim, 16 kieleckim, 10 warszawskim; z wykładnikiem 0: *Kardynałowicz*, *Kardynol*.

W staropolszczyźnie notowany w r. 1393 w Wielkopolsce, sam rzeczownik *kardynał* poświęcony został w polszczyźnie w r. 1454 (C 53). Ks. P Skarga wyraził się m.in.: „Kardynałowie stąd się mianują, że blisko przy papieżu być mieli i radą go wspierać jako zawiasy, *cardines* drzewi wspierają” (L II 339). Do etymologii wyrazu dodać trzeba jedynie to: wprost wywodzi od się od przymiotnika łac. *cardinalis*, pochodnego od rzeczownika *cardo*, *-inis* ‘zawias’ i znaczącego 1. ‘zawiasowy’, 2. przenośnie ‘główny, zasadniczy’ (Plezia I 439). Z tego przenośnego znaczenia rozwinęło się znaczenie ‘główny doradca papieża’ i ‘najwyższa godność duchowna (po papieżu)’. Por. B I 633, Sł II 75 – 76.

Kaznodzieja brak, ale 5 osób o nazwisku *Kazanna* w woj. łódzkim można odnieść do notowanego przez L II przymiotnika *kazanny* od *kazanie*.

Klecha 2133: 270 w woj. leszczyńskim, 227 częstochowskim, 208 gdańskim, 160 katowickim, 147 tarnobrzeskim, 118 zamojskim, 108 jeleniogórskim, 79 zielonogórskim, 59 krośnieńskim; *Klechowicz* 115: 84 w woj. gdańskim, 12 koszalińskim, 10 wałbrzyskim; *KLechowski* 127: 81 w woj. kieleckim, 10 suwalskim, 7 olsztyńskim. Por. *Klech* 155 i *Klechta* 18 jako hipokorystyki od im. *Klemens*. W SSNO III 3 odnotowana n.os. *Klech* i odniesiona w SEMot II 133 do im. chrześcijańskiego *Klemens*. Dziś w znaczeniu apelatywnym *klecha* to pogardliwie ‘ksiądz’, Linde (L II 370) podaje jednak *klecha* ‘mazgaj, partacz’, szczególnie na wsi.

Kleryk 0; *Kler* 123: 56 w woj. katowickim, 17 nowosądeckim, 12 opolskim, 11 koszalińskim, 10 częstochowskim; *Klera* 30: 25 w woj. pilskim, po 2 warszawskim i szczecińskim, 1 gorzowskim; 1 *Klerecki* w woj. koszalińskim; 1 *Klerrek* w woj. bydgoskim; *Klerk* 3 w woj. warszawskim; *Klerke* 0; *Klerkowicz* 1 w woj. katowickim; *Klerowski* 2 w woj. elbląskim; *Klerykowska* 0.

W staropolszczyźnie notowany od r. 1294 na Pomorzu, w Małopolsce i na Śląsku, sam wyraz pospolicie *kleryk* notowany w polszczyźnie od XVI w. (C 56). Bp I. Krasicki (L II 374) trafnie określa znaczenia słowa: „Nazwisko [nazwa]

w powszechności duchownego, *der Geistliche*; w szczególności zaś tych osób z duchowieństwa, które jeszcze wyższych święceń nie dostały”. Ostatecznie z gr. *klēros* ‘los’, wprost z łac. *clericus*.

Książd 390: 127 w woj. katowickim, 91 zamojskim, 54 tarnobrzeskim, 29 szczecińskim, 10 sieradzkim; *Książczyk* 18: 6 w woj. opolskim, po 4 warszawskim i zielonogórskim; *Książyna* 122: 55 w woj. opolskim, 19 wałbrzyskim, 10 katowickim; *Książczyk* 0; *Książczak* 9: 5 w woj. konińskim, 3 pilskim, 1 siedleckim; *Książczyk* 21: 8 w woj. łódzkim, 6 katowickim, 5 gdańskim; *Książka* 12 w woj. bydgoskim; *Książzkiewicz* 6: 4 w woj. poznańskim po 1 w woj. leszczyńskim i szczecińskim; *Książkowska* 1 w woj. poznańskim; *Książczak* 1 w woj. piotrkowskim; *Książczyk* 3: 2 w woj. wrocławskim, 1 łódzkim; *Książek* 7: 2 w woj. łódzkim, po 1 częstochowskim, katowickim, legnickim, szczecińskim i tarnowskim; *Książka* 1 w woj. kieleckim; *Książkiewicz* 5: 2 w woj. wrocławskim, po 1 krakowskim, poznańskim i szczecińskim; *Książak* 391: 113 w woj. ostrołęckim, 52 warszawskim, 39 ciechanowskim, 23 jeleniogórskim, 21 koszalińskim, 18 poznańskim, po 17 olsztyńskim i wrocławskim; 2 *Książarczyk* w woj. katowickim; *Książarek* 2:: po 1 w woj. częstochowskim, leszczyńskim, opolskim i śluskim; 175 *Książczak*: 33 w woj. konińskim, 31 piotrkowskim, 19 warszawskim, 16 śluskim; *Książczuk* 1 w woj. opolskim; *Książczyk* 467: 103 w woj. łódzkim, 75 piotrkowskim, 58 wrocławskim. 42 katowickim, 36 szczecińskim; *Książe* 5: 4 w woj. gdańskim, 1 białostockim; *Książek* 10064: 1437 w woj. warszawskim, 867 katowickim, 813 krakowskim, 689 kieleckim, 465 bielskim, 453 tarnowskim, 406 zamojskim; *Książel* w woj. wrocławskim.

W staropolszczyźnie notowany jako zestawienie słowotwórcze *Książd Biały* od r. 1441 na kresach południowo-wschodnich SSNO III 181; *Książek* od r. 1405 w Wielkopolsce, Małopolsce i na Mazowszu od rzeczownika *ksiązek* ‘zdrobnienie od *ksiądz*’, notowanego w polszczyźnie od XVI w. (C 68, SEMot I 132). Wśród licznych form mamy zdrobnienia od *ksiądz*: *Książek*, *Książczyk* i *Książczyk*, *Książczyk*, nawet w formie gwarowej: *Książczyk*, także dopełniaczowej *Książka*; patronimicznej: *Książczak*, *Książak*, -uk: *Książczuk*, -ewicz: *Książkiewicz*, politowania: *Książyna*, augmentatywnej: *Książel*.

Ksieni brak, ale SSNO I 131 notuje pod r. 1440 z Mazowsza kobietę Anna *Bala Ksieni*, co redakcja czyta *Biała Ksieni*, a SSNO III 181 z r. 1497 kobietę *Ksienia*, co SEMot III 132 – 133 odnosi do rzeczownika *ksieni* ‘przełożona zakonu żeńskiego, przeorysza’, notowanego już w staropolszczyźnie.

Lektorowski 7: 4 w woj. legnickim, 3 zielonogórskim; *Lektorska* 0; *Lektarski* 98: 51 w woj. poznańskim, 19 leszczyńskim, 12 wrocławskim, 5 wałbrzyskim, po 3 częstochowskim i legnickim. W staropolszczyźnie brak, niepoświadczona dziś także forma *Lektor*, indywidualnie także *Lektar*, od których przy użyciu przyrostka *-ski* i pochodnego *-owski* powstały *Lektorski* i *Lektarski* oraz *Lektorowski*, a wszystko ostatecznie od rzeczownika *lektor* ‘jedno z święceń mniej-

szych, uprawniające do czytania tekstów religijnych (z wyjątkiem perykop ewangelicznych)?

Metropolita 0; *Metropolit* 7: 5 w woj. zielonogórskim, 2 przemyskim. W staropolszczyźnie brak. Od rzeczownika *metropolita* ‘biskup zarządzający metropolią kościelną’.

Mnich 2734: 487 w woj. katowickim, 217 opolskim, 209 poznańskim, 192 radomskim, 179 białostockim, 135 częstochowskim, 133 rzeszowskim, 112 krakowskim, 100 przemyskim; *Mnicha* 1 w woj. katowickim; *Mnichacz* 2 w woj. ciechanowskim; *Mnichasz* 9: 7 w woj. olsztyńskim, 2 ciechanowskim; *Mnichatz* 1 w woj. olsztyńskim; *Mnichowiak* 0; *Mnichowicz* 47: 11 w woj. zielonogórskim, 9 wrocławskim, 8 koszalińskim, po 5 gdańskim i gorzowskim, 4 piotrkowskim; *Mnichowski* 133: 45 w woj. poznańskim, 37 bydgoskim, 13 gdańskim, 11 płockim, 8 krakowskim; *Mniszak* 67; 27 w woj. poznańskim, 17 nowosądeckim, 9 konińskim, 5 katowickim; *Mniszek* 120: 32 w woj. katowickim, 23 opolskim, 18 wałbrzyskim, 17 gorzowskim, 14 krakowskim; *Mniszka* 1 w woj. zamojskim; *Mniszko* 20: 10 w woj. katowickim, 7 warszawskim.

W staropolszczyźnie notowany od r. 1386 *Mnich* w Wielkopolsce, Małopolsce, na Mazowszu i na kresach południowo-wschodnich od rzeczownika pospolitego *mnich* ‘zakonnik’, co ousatecznie z grecko-łacińskiego *monachus* ‘żyjący samotnie’, notowanego w polszczyźnie od r. 1404; *Mniszek* poświadczony od r. 1404 w Małopolsce, Wielkopolsce i na Mazowszu od wyrazu pospolitego *mniszek*, zdrobnienia od rzeczownika *mnich*, notowanego w polszczyźnie od w. XVI, *Mniszka* potwierdzona została od r. 1403 w Małopolsce i w Wielkopolsce od rzeczownika *mniszka* ‘zakonnica’, notowanego w polszczyźnie od połowy XV w. Por. *Inoch*, *Monach*, *Zakonnik*.

Monach 170: 135 w woj. białostockim, 9 wałbrzyskim, 7 chełmińskim, 6 kaliskim, 4 gorzowskim, po 3 warszawskim, gdańskim i suwalskim i formy pochodne. – Od rzeczownika. W staropolszczyźnie notowane jako *Monachus* od r. 1314 m. in. na Śląsku postaci zlatynizowanej oraz zniemczonej *Monch* od r. 1372 m. in. w Małopolsce i *Munch* w r. 1475 na kresach południowo-wschodnich (SSNO III 538 – 539). – Od rzeczownika *monach* ‘zakonnik’, zapożyczonego z łac. *monachus*, z gr. *monachós* ‘zakonnik’. Por. *Inoch*, *Mnich* i *Zakonnik*.

Ofiara 781: 359 w woj. radomskim, 77 rzeszowskim, 55 katowickim, 53 tarobrzeskim, 41 warszawskim, 26 kaliskim, 21 wałbrzyskim; *Offiara* 1 w woj. bydgoskim; *Offiera* 1 w woj. opolskim; *Offierski* 27: 20 w woj. poznańskim, 5 łódzkim, 2 warszawskim; *Ofiarkiewicz* 28: 13 w woj. leszczyńskim, 11 katowickim, 4 bielskim; *Ofiarowicz* 26: 21 w woj. suwalskim, 5 katowickim; *Ofiarowski* 5 w woj. warszawskim; *Ofiarski* 110: 15 w woj. wrocławskim, po 12 krakowskim i szczecińskim, 9 warszawskim; *Ofiarzewski* 9 w woj. warszawskim; 42 *Ofiera*: 38 w woj. opolskim; 1 *Ofierczak* 1 w woj. skierniewickim; 12 *Ofierowicz* w woj. suwalskim; *Ofierski* 102: 18 w woj. kaliskim, 17 warszawskim;

Ofierzewski 4 w woj. kieleckim; *Ofierzyński* 106: 40 w woj. poznańskim, 16 leszczyńskim, 10 kaliskim, 9 wrocławskim.

W staropolszczyźnie nienotowane (SSNO). Podstawowe nazwisko *Ofiara*, wcześniejsze *Ofiara* pochodzi od rzeczownika pospolitego *ofiera* > *ofiara* ‘dar składany Bogu’ ze staroczeskiego *ofēra* < niem. *Opfer*, ostatecznie z łac. *offere* ‘nieść naprzeciw, ofiarować (Bogu)’; późniejsze znaczenie wyrazu *ofiara* to ‘jałmużna, datek’ i od XIX w. ‘osoba pokrzywdzona, zabita’, potoczne ‘niedojda, niezdarą’, por. B II 392–393. Może też w kontekście znaczeń ‘ofiarnik’, dawniej *ofiernik* ‘kapłan’, wyrazu stworzonego przez Sz. Budnego w przekładzie Biblii protestanckiej z r. 1572, por. hasło *Kapłan*. We współczesnych nazwiskach mamy struktury patronimiczne: *Ofiarowicz/Ofierowicz*, *Ofiarkiewicz*; *Ofierzczak* powstałe przy użyciu przyrostka *-owicz/-ewicz*; *-czak*: *Ofierzczak*; modelowe, utworzone za pomocą przyrostka *-ski* i jego pochodnych: *Of(f)ierski*; *Ofiarowski*, *Ofiarzewski/Ofierzewski*, *Of(f)ierzyński*.

Opat 184: 27 w woj. lubelskim, 26 leszczyńskim, 16 poznańskim, 14 gdańskim, 11 gorzowskim, 10 zielonogórskim; *Opata* 13: 10 w woj. ciechanowskim, 2 warszawskim, 1 gdańskim – dwuznaczne: albo w wyniku derywacji fleksyjnej: syn *Opata*, zatem *Opata* (forma dopełniacza w funkcji mian.) lub od ap. *lopata*, hiperkorektywnie *opata*; *Opatczek* 0; *Opatczyk* 21: 13 w woj. piłskim, 6 warszawskim, 2 piotrkowskim; *Opatczyńska* 0; *Opatceki* 25: 24 w woj. toruńskim, 1 częstochowskim; *Opatkiewicz* 22: 8 w woj. wrocławskim, po 4 kaliskim i leszczyńskim; *Opatko* 0; *Opatow* 1 w woj. zielonogórskim; *Opatowicz* 124: 26 w woj. kieleckim, 24 szczecińskim, 20 katowickim, 10 poznańskim; *Opatowski* 184: 20 w woj. piłskim, 19 warszawskim, 16 kieleckim, 18 szczecińskim, 16 kieleckim; 593 *Opacki*: 55 w woj. białostockim, po 48 suwalskim i wrocławskim, 43 kaliskim, 40 łódzkim, 32 suwalskim, po 30 warszawskim i bydgoskim, 29 radomskim.

W staropolszczyźnie notowana n. os. *Opat* od r. 1398 w Małopolsce, Wielkopolsce i na Mazowszu, pochodna od rzeczownika pospolitego *opat*, notowanego w polszczyźnie od r. 1398 oraz *Opatek* od r. 1291 z Małopolski, Mazowsza i Śląska, wyprowadzony przez C 89 od rzeczownika *opatek*, choć możliwe od n. os. *Opat* za pomocą przyrostka *-ek* w funkcji patronimicznej (tj. ‘syn Opata’), por. SEMot I 197. Formy patronimiczne utworzone zostały za pomocą przyrostka *-ewicz/-owicz*: *Opatkiewicz* i *Opatowicz*; takimi mogą także być nazwiska *Opatczek* i *Opatko* albo też są to formy deminutywne; nazwiska *Opatczyński*, *Opatceki*, *Opacki* to struktury modelowe, powstałe przy użyciu przyrostka *-ski* i jego pochodnych; *Opatow* to postać przymiotnika dzierżawczego.

Papież 1678: 250 w woj. krakowskim, 235 nowosądeckim, 105 katowickim, 95 tarnowskim, 93 kieleckim, 90 łomżyńskim, 60 warszawskim; *Papees* 2 w woj. warszawskim; *Paperz* 19: po 6 w woj. bielskim i katowickim, 4 krakowskim, 2 łódzkim, 1 nowosądeckim; *Papesz* 8: 3 w woj. łódzkim, 2 katowickim, po

1 warszawskim, toruńskim i wrocławskim, *Papierz* 1372: 218 w woj. tarnobrzeskim, 121 poznańskim, 105 zamojskim, 80 katowickim, 59 krakowskim, 55 nowosądeckim, 50 łódzkim, 49 bielskim, 47 toruńskim; *Papierzański* 61: 27 w woj. wrocławskim, 17 katowickim, 6 wałbrzyjskim; *Papierzewski* 10: 8 w woj. skierniewickim, 2 piotrkowskim; *Papierzyński* 200: 47 w woj. pilskim, 37 warszawskim, 32 olsztyńskim; *Papies* 7: 4 w woj. olsztyńskim, 2 elbląskim, 1 katowickim; *57 Papieski* 57: 14 w woj. warszawskim, 13 siedleckim, 8 olsztyńskim, po 5 łódzkim i wałbrzyjskim, 4 pilskim, po 3 radomskim i wrocławskim; *Papiesz* 11: po 4 w woj. olsztyńskim i zielonogórskim, 2 katowickim, 1 bielskim; *Papiewski* 556: 103 w woj. siedleckim, 92 łódzkim, 73 radomskim, 39 warszawskim; *Papież* 1 w woj. nowosądeckim; *Papież* 5: 2 w woj. krakowskim, po 1 poznańskim szczecińskim i wrocławskim; *Papieżański* 2 w woj. wrocławskim; *Papieżyński* 31: 7 w woj. plockim, po 6 warszawskim i poznańskim, po 5 elbląskim i olsztyńskim; *Papis* 1925: 389 w woj. warszawskim.

Notowany w staropolszczyźnie jako *Papież* od r. 1382 w Małopolsce, Wielkopolsce i na Mazowszu, pochodny od wyrazu pospolitego *papież*, notowanego w polszczyźnie od r. 1382 (C 92), por. SEMot I 207. Dziwi przeróżna pisownia: na końcu wyrazu *-ż*, *-rz*, *-sz*, *-s* (to wynik mazurenia), też stwierdzenie (czy może raczej: niezaznaczenie miękkości) spółgłoski *p* w końcowej sylabie.

Paroch 1 w woj. lubelskim; *Parocha* 1 w woj. elbląskim; 6 *Parochoński*: 4 w woj. katowickim, 2 wrocławskim, może także *Paruch* 1468 i *Parul* 11 oraz ich pochodne, odniesione przez SEMot I 207 do podstawy *parać* się, *para* ‘opar’ i innych. Od dawnego, notowanego przez Lindego (L IV 49 *paroch* ‘proboszcz’ czy – jak on to nazywa – ‘duchowny nad parafią przełożony’), przejętego z łac. *parochus* i do dziś używanego w środowisku duchownych. Wariant *Parochoński* jest modelowy, powstały przy użyciu przyrostka *-ski* od niepotwierdzonej w SNWPU podstawy *Parochoń*. Por. *Proboszcz* i *Probst*.

Pastor 865: 308 w woj. bielskim, 205 siedleckim, 90 katowickim, 81 warszawskim, 26 poznańskim, 23 wrocławskim; ciekawe, że 1 kobieta w woj. katowickim nosi imię *Pastora* (SIW), co możemy interpretować jako formę dopełniacza: syn *Pastora*, zatem *Pastora* albo jako formę feminatywną ‘żeńską’ od *pastor*, powstałą przez konwersję rodzajową.

SSNO IV 194 notuje n. os. *Pastor* od r. 1369, nie wiadomo jednak, w jakim znaczeniu: czy ‘pasterza zwierząt’, czy ‘duszpasterza’, na pewno nie ‘duchownego protestanckiego’, por. SEMot VII 71.

Patriarcha 4 w woj. łódzkim; *Patryacha* 1 w woj. katowickim; *Patryarcha* 152: 71 w woj. piotrkowskim, 21 katowickim, 13 częstochowskim, 10 koszalińskim, po 9 warszawskim i łódzkim.

W staropolszczyźnie notowany jako *Patryarcha* w r. 1436 w Małopolsce, pochodny od rzeczownika pospolitego *patriarcha*, notowanego w polszczyźnie od połowy XV w. (C 93), por. SEMot I 209.

Pleban 713: 176 w woj. skierniewickim, 130 warszawskim, 62 katowickim, 55 rzeszowskim, 44 tarnowskim; *Plebanek* 794: 319 tarnowskim, 77 w woj. kieleckim, 42 katowickim, 32 krakowskim, 31 warszawskim; *Plebani* 1 w woj. białostockim; 231 *Plebaniak*: 76 w woj. plockim, 31 toruńskim, 31 toruńskim, 30 warszawskim; 76 *Plebanik*: 37 w woj. częstochowskim, 21 elbląskim, 12 pilskim; *Plebaniuk* 0; *Plebankiewicz* 67: 15 w woj. krakowskim, 12 katowickim, 10 przemyskim; 33 *Plebanowicz*: 32 w woj. białkopodlaskim, 1 lubelskim; 1 *Plebańczak* w woj. kieleckim; 2 *Plebańczuk*: po 1 w woj. łódzkim i wrocławskim; 189 *Plebańczyk*: 67 w woj. tarnowskim, po 21 katowickim i kieleckim, po 16 legnickim i łódzkim; 300 *Plebański*: 67 w woj. poznańskim, 42 warszawskim, 32 łódzkim, 20 zamojskim.

W staropolszczyźnie notowane od r. 1490 jako *Pleban* w Małopolsce (C 97) i pochodne od rzecznika pospolitego *pleban*, notowanego w polszczyźnie od r. 1399; SSNO IV 285 notuje także formy pochodne *Plebanek* od r. 1411 w Małopolsce i na Mazowszu, forma żeńska *Plebankowa* w Małopolsce w r. 1491. Linde (L IV 149) objaśnia synonimicznie ‘paroch’ i innojęzycznie po niem. ‘Pfarrer’, tj. ‘proboszcz’, por. hasło *Paroch*. Wśród struktur pochodnych mamy formacje patronimiczne, powstałe przy użyciu przyrostka –ak: *Plebaniak*, *Plebańczak*; –ewicz/-owicz: *Plebanowicz*, *Plebankiewicz*; –ik: *Plebańczyk*; –uk: *Plebaniuk*; *Plebanik* i *Plebanek* mogą być formami deminutywnymi albo patronimicznymi.

Pomazan 6: po 2 w woj. jeleniogórskim, katowickim i legnickim; *Pomazana* 17: 7 w woj. zielonogórskim, 5 piotrkowskim, 3 opolskim, 2 poznańskim; *Pomazanak* 0; *Pomazanka* 70: 44 w woj. zamojskim, 22 chełmskim, po 2 katowickim i lubelskim; *Pomazanko* 1 w woj. zamojskim; *Pomazanów* 0; *Pomazany* 13: 8 w woj. zielonogórskim, po 2 opolskim i piotrkowskim, 1 wrocławskim; *Pomazański* 47: 11 w woj. rzeszowskim, 9 warszawskim, 8 łomżyńskim, 5 tarnowskim.

W staropolszczyźnie notowany *Pomazek*, mieszczanin poznański (SSNO IV 316), objaśniony w SEMot I 229 jako forma pochodna od czasownika *pomazać*, nie ma bowiem związku z określeniem duchownego, por. jednak atrybuty Syna Bożego: hebr. *Mesjasz*, gr. *Christós*, przełożone na polskie *Pomazaniec*, pomazańcami Bożymi byli królowie żydowscy w StT, chrześcijańscy królowie Europy, duchowni: papieże, biskupi i kapłani, ba, nawet każdy człowiek ochrzczony, otrzymujący łaskę Bożą dzięki *adopcji nadprzyrodzonej* (Mich 8). Pomazańcami byli także prorocy StT. *Pomazański* jest formą modelową, utworzona za pomocą przyrostka –ski od *Pomazany* czy *Pomazana*; ta ostatnia forma może reprezentować rodzaj. żeński lub być postacią dopełniacza: syn *Pomazana*, zatem *Pomazana*. Podwójną interpretację: deminutywną lub patronimiczną dopuszcza *Pomazanak* i *Pomazanko*; *Pomazanów* to postać przymiotnika dzierżawczego. Por. hasło *Kapłan*.

Pop 275: 74 w woj. wrocławskim, po 35 lubelskim i zamojskim, 23 gdańskim, 17 katowickim, po 9 opolskim i sieradzkim; *Popa* 350: 128 w woj. bydgoskim, 93 łódzkim, 28 poznańskim, 25 częstochowskim, 13 opolskim; *Popacz* 2 w woj. legnickim; *Popadiak* 65: 25 w woj. tarnowskim, 13 krakowskim, 12 warszawskim; *Popadiuch* 6 w woj. plockim; *Popadiuk* 91: 17 w woj. gdańskim, 13 wrocławskim, po 11 w woj. bydgoskim i jeleniogórskim, po 10 katowickim i poznańskim; *Popadjak* 6 w woj. tarnowskim; *Popadziak* 1 w woj. opolskim; *Popadziuk* 14: 10 w woj. tarnowskim, 4 częstochowskim; *Popaj* 3: 2 w woj. łódzkim, 1 katowickim; *Popak* 0; *Popczek* 0; *Popczuk* 24: 10 w woj. pilskim, 6 bydgoskim; *Popciak* 0; *Popczak* 84: 40 w woj. zamojskim, 9 bydgoskim, 8 katowickim, 6 gorzowskim, po 4 opolskim i siedleckim; *Popczyk* 1308: 487 w woj. katowickim, 348 częstochowskim, 105 kieleckim, 84 warszawskim; *Popczyński* 146: 48 w woj. radomskim, 18 krakowskim, 11 bielskim, po 7 bydgoskim i łódzkim; *Pope* 75: 60 w woj. katowickim, 12 opolskim, 3 częstochowskim; *Popecki* 157: 52 w woj. piotrkowskim, 15 opolskim, po 13 katowickim i łódzkim; *Popeć* 25: 8 w woj. tarnowskim, 6 poznańskim, po 4 kieleckim i krakowskim, 3 katowickim; *Popek* 3806: 485 w woj. katowickim, 332 krakowskim, 307 chełmskim, 248 rzeszowskim, 229 tarnobrzeskim, 149 warszawskim, 144 poznańskim, 137 zamojskim, 130 siedleckim, 127 łódzkim; *Popenda* 361: 178 w woj. katowickim, 51 częstochowskim, 34 zielonogórskim, 19 kaliskim, 12 poznańskim, 11 bydgoskim; *Popendo* 6: 4 w woj. legnickim 2 opolskim; *Popendyk* 12: po 4 w woj. jeleniogórskim, legnickim i zielonogórskim; *Popiak* 167: 67 w woj. poznańskim, 28 warszawskim, 11 zielonogórskim; *Popicka* 1 w woj. legnickim; *Popicz* 1 w woj. chełmskim; *Popiczyc* 15 w woj. szczecińskim, może i inne.

W staropolszczyźnie potwierdzony jako *Pop* od r. 1422 na kresach południowo-wschodnich, od rzeczownika pospolitego *pop* ‘dziś ksiądz prawosławny, dawniej w ogóle ksiądz’, jak to pokazują nazwy *Popowo*, *Popówko* na Pomorzu i Kaszubach oraz historyczne *Popowe Błoto* w Kościerzynie, przynależne do parafii katolickiej; rzeczownik *pop* notowany w polszczyźnie od r. 1405; *popadja* to ‘żona popa’ *Popek* poświadczony od r. 1390 w Małopolsce, na Mazowszu i na kresach południowo-wschodnich, C 100 wywodzi od rzeczownika *popek*, notowanego w polszczyźnie od XVI w. SSNO IV 321 notuje nadto n. os. *Popchin* od r. 1398; *Popczyc* r. 1382 w Wielkopolsce, por. SEMot I 230 i SEMot V 198. Wśród wyliczonych nazwisk mamy struktury patronimiczne: *Popadiak*, *Popadziek*, *Popczak*, *Popiak*, *Popciak* z przyrostkiem *-ak*; *Popadiuk*, *Popadziuk*, *Popczuk* z formantem *-uk*; *Popicz*, *Popczyc* z formantem *-ic(z)*; *Popek* jest formą dwuznaczną: albo deminutywną od *pop*, albo patronimiczną z sufiksem *-ek*; *Popecki* i *Popczyński* to formy modelowe, utworzone za pomocą przyrostka *-ski* i jego pochodnych; *Pope* zniemczone przez dodanie końcowego *-e*, jak *Guse*, *Sampe* od *Gus*, *Samp*; *Popa* dwumotywacyjne: albo spolszczone przez wymianę *-e* na *-a*: *Pope* > *Popa*, albo to forma dopełniacza l. poj.: syn *Popa*, zatem *Popa*.

Formanty: *-acz*, *-aj enda(-o)* spotykamy w formacjach *Popacz*, *Popaj* i *Popenda(-o)*; *Popendyk* jest dwuznaczne: albo deminutywne od *Popenda (-o)*, albo patronimiczne od podanej podstawy.

Pralat 1179: 583 w woj. leszczyńskim, 235 poznańskim, 64 wrocławskim, 39 gdańskim, 24 legnickim, po 22 kaliskim i katowickim. SSNO nie notuje. Od rzeczownika *pralat* ‘godność kościelna przyznawana przez papieża, sąd synonimicznie nazywany szambelanem Jego Świątobliwości’ z łac. *praelatus*.

Predygier 75: 41 w woj. kieleckim, 17 szczecińskim, 9 legnickim, 3 elbląskim; *Predigierz* 0. – Od niem. rzeczownika *Prediger* ‘kaznodzieja protestancki, pastor ewangelicki’ spolszczone fonetycznie. Por. *Predykajt*.

Predykajt 3 w woj. koszalińskim. Zniekształcony rzeczownik *predykant* ‘kaznodzieja protestancki’, pochodzący z niem. *Prädikant*, a to z łac. imiesłowu czynnego czasu teraźniejszego *praedicans*, *praedicant-is* lub też nazwisko *Predykant*, wyrazy synonimiczne wobec *Prediger* i nazwiska *Predygier* (zob.). Przejście *predykant* w *Predykajt* można odtworzyć następująco: *Predydnt* > gw. *Predykańt* > *Predykajt* (typ *pański* > *pajski*).

Prior 3 w woj. katowickim. Od rzeczownika *prior* ‘przełożony w zakonie’ z łac. *prior* ‘pierwszy’, notowanego przez SW IV 1003 i SJP VII 1, używanego w środowiskach eklezjalnych. Por. *Przeor*.

Proboszcz 143: 63 w woj. kieleckim, 25 katowickim, 11 koszalińskim, 8 olsztyńskim, 7 opolskim, po 6 w woj. warszawskim, szczecińskim i wrocławskim; *Proboscz* 3 w woj. katowickim; *Probosz* 67: 50 w woj. bielskim, 7 katowickim, 4 białkopodlaskim; *Proborszcz* 41: 15 w woj. szczecińskim, 14 koszalińskim, 8 gdańskim.

W staropolszczyźnie notowany od r. 1369 jako *Proboszcz* w Małopolsce i na Mazowszu, pochodny od rzeczownika pospolitego *proboszcz*, notowanego w polszczyźnie od r. 1401 (C 102). Nadto SSNO IV 344; VII 197 notuje formy pochodne *Proboszczowicz* z r. 1497 i *Proboszczyk* z r. 1447, świadka arcybiskupa lwowskiego (*testis archiepiscopi Leopoliensis*). Por. *Probst* i *Paroch*.

Probst 77: 29 w woj. bielskim, 16 poznańskim, 11 katowickim, po 7 łódzkim i opolskim. – od niem. ap. *Probst* ‘proboszcz’, pochodnego z łac. *praepositus* ‘przełożony’. Por. *Proboszcz* i *Paroch*.

Profeska 1 w woj. poznańskim, w staropolszczyźnie nienotowane, od rzeczownika *profes* < łac. *professus* ‘zakonnik po ślubach’, w nazwisku stwierdzamy polszczyjący sufix *-ka*, por. wyrazy pospolite *ampulka* < łac. *ampulla*, *mycka* < niem. *Mütze* czy nazwisko *Szmytka* z dolnoniem. *Schmitt*.

Przeor 309: 65 w woj. konińskim, 40 katowickim, 41 chełmskim, 40 katowickim, 24 bydgoskim, 20 warszawskim; *Przeorek* 145: 35 w woj. konińskim, 32 kaliskim, 13 wałbrzyskim, 10 gdańskim; *Przeorowski* 6 w woj. warszawskim; *Przeorski* 374: 79 w woj. kieleckim, 69 warszawskim, 39 katowickim, 29 wrocławskim, 27 pilskim.

Notowany w staropolszczyźnie jako *Przeor* r. 1455 na Mazowszu i pochodny od rzeczownika pospolitego *przeor* ‘przełożony w zakonie’, notowanego w polszczyźnie od r. 1432 (C 103) i zapożyczonego z łac. *prior* *Przeorek* jest formą deminutywną lub patronimiczną od *Przeor*; *Przeorski* i *Przeorowski* modelową, powstałą od *Przeor* za pomocą przyrostka *-o(w)ski*). Por. *Prior*:

Prymas 569: 108 w woj. poznańskim, 61 kieleckim, 55 kaliskim, 34 katowickim, 30 wrocławskim, 26 gdańskim, 25 gorzowskim, 22 lubelskim; *Prymasiak* 6 w woj. warszawskim; *Prymasiewicz* 0; *Prymaszko* 13 w woj. przemyskim; *Prymas* 1 w woj. pilskim. Od rzeczownika *prymas* ‘zwierzchnik Kościoła katolickiego w jakimś kraju, *primus inter pares* ‘pierwszy pośród równych biskupów’ z łac. *primas*, *primat-is*. W Polsce pierwszym prymasem był arcybiskup gnieźnieński Mikołaj Trąba (1417 – 1422). Wariantem fonetycznym (prawdopodobnie powstałym przez analogię do *harnaś*, *karaś*) jest *Prymaś*; *Prymasiak* i *Prymasiewicz* są strukturami patronimicznymi powstałymi za pomocą przyrostków *-ak* i *-ewicz*; *Prymaszko* deminutywną postacią wschodniopolską.

Pustelnik 2798: 843 w woj. katowickim, 334 bielskim, 253 sieradzkim, 172 łódzkim, 117 krakowskim, 115 wrocławskim, 87 szczecińskim, 83 przemyskim, 69 częstochowskim, 66 opolskim, 57 warszawskim, 54 wałbrzyskim; *Pustelniak* 124: 76 w woj. rzeszowskim, 14 opolskim, 10 wrocławskim, 9 katowickim; *Pustalnik* 2 w woj. gdańskim. W SSNO nienotowane. Od rzeczownika *pustelnik* ‘człowiek żyjący na *pustelni*’, synonimiczne rzeczowniki pochodzenia greckiego *eremita* i *anachoreta* w nazwiskach polskich nie wystąpiły. Forma *Pustalnik* jest odmianką fonetyczną, powstałą w wyniku gwarowego procesu obniżenia artykulacyjnego *e > a* przed spółgłoską półotwartą *l*; *Pustelniak* patronimiczną, utworzoną za pomocą przyrostka *-ak*.

Reklus 0, nienotowany w SSNO, pochodzi od rzeczowników *rekluz* dla mężczyzny, *rekluza* dla kobiety, zapożyczonych z łaciny *reclusus*, *reclusa* ‘zamknięty’, żyjących w ‘zamknięciu, odosobnieniu, najczęściej wieży i stąd udzielający (-a) pouczeń zbliżającym się i przechodniom’.

Wikariusz 58: 29 w woj. gdańskim, 15 słupskim, 5 bydgoskim, po 3 pilskim i radomskim; *Wikariusz* 83: 53 w woj. gdańskim, 14 słupskim, 7 pilskim, *Wikarius* 4 w woj. bydgoskim. W SSNO nienotowane. Od łacińskiego rzeczownika *vicarius* < (*vicem gerens* ‘zastępujący’), przejętego do polszczyzny jako *wikariusz* ‘funkcje kościelne w Kurii, np. *wikariusz generalny*’ lub częściej używana forma *wikary* ‘pomocnik proboszcza’. Zob. *Wikary*.

Wikary 46: 28 w woj. kaliskim, 4 skierniewickim, po 3 rzeszowskim, siedleckim i sieradzkim; *Wikar* 143: 62 w woj. nowosądeckim, 23 katowickim; 5 *Wikara* w woj. kaliskim; *Wikarczak* 1 w woj. bydgoskim; *Wikarczuk* 5 w woj. wrocławskim; *Wikareczyk* 12: 5 w woj. warszawskim, 3 białkopodlaskim, 2 bydgoskim; *Wikarejczak* 0; *Wikarejczyk* 4: 3 w woj. kaliskim, 1 pilskim; *Wikarek* 197: 168 w woj. katowickim, 13 opolskim, 7 kieleckim, po 3 bielskim i często-

chowskim; *Wikarjak* 49: 19 w woj. kaliskim, 10 gdańskim, po 6 krakowskim i leszczyńskim; *Wikarski* 317: 151 w woj. bydgoskim, 56 suwalskim, 31 poznańskim, 15 gdańskim, 14 szczecińskim; *Wikaruk* 1 w woj. białostockim; 1 *Wikaryak* w woj. kaliskim; *Wikaryczak* 33: 32 w woj. bydgoskim, 1 łódzkim; 1 *Wikaryjaczek* w woj. kaliskim; *Wikaryjak* 5 w woj. gorzowskim; *Wikaryjczak* 41: 25 w woj. plockim, 11 łódzkim, 2 słupskim; *Wikaryjczuk* 1 w woj. gdańskim; *Wikaryjczyk* 42: 15 w woj. kaliskim, 13 gdańskim, 4 poznańskim. W SSNO nienotowane. Od rzeczownika *wikary* ‘pomocnik proboszcza’, por. hasło *Wikariusz*. Forma *Wikar* prawdopodobnie od niem. *Vikar* ‘wikary’; *Wikara* może być formą dopełniaczową: syn *Wikara*, zatem *Wikara*; mamy liczne formy patronimiczne: z formantem *-(cz)ak*: *Wikariak*, *Wikarczak*, *-(e)czak/-yjcz(ak)*: *Wikarejczak*/*Wikaryjczak*, *-(cz)(yk)*: *Wikareczyk*; *-yjcz(uk)*: *Wikarczyk*, *Wikaryjczuk*, modelową *Wikarski* z suf. *-ski*.

Władyka 570: 98 w woj. krośnieńskim, 64 wrocławskim, 53 katowickim, 38 rzeszowskim, 36 warszawskim, po 31 krakowskim i szczecińskim, po 24 elbląskim i olsztyńskim, 15 legnickim, 13 bielskim; *Władykin* 3 w woj. warszawskim; *Władyko* 101: 15 w woj. koszalińskim, po 14 gdańskim i olsztyńskim, 13 białostockim; *Władykowski* 15: 11 w woj. zielonogórskim, 2 kaliskim, po 1 poznańskim i wrocławskim; *Władyczak*: 86: 39 w woj. słupskim, 13 gorzowskim, 10 przemyskim, po 6 elbląskim i gdańskim; *Władycznański* 14: 10 w woj. białostockim, po 1 warszawskim, krakowskim, leszczyńskim i wrocławskim; *Władyczek* 0; *Władyczka* 41: 26 w woj. wrocławskim, 5 szczecińskim, po 4 kieleckim i katowickim; *Władyczko* 4w woj. wrocławskim; *Władyczuk* 115: 73 w woj. białkopodlaskim, 8 chełmskim, 7 szczecińskim; *Władyczyn* 17: 6 w woj. przemyskim, po 4 warszawskim i elbląskim; *Władyczyński* 29 w woj. koszalińskim.

W staropolszczyźnie notowany jako *Władyka* od r. 1431 na kresach południowo-wschodnich i *Władyczka* r. 1397 w Małopolsce SSNO VI 142 i *Władyka* od r. 1393 w Małopolsce i na Śląsku (C 140). Od rzeczownika *władyka* ‘biskup prawosławny’, formy pochodne to: formacje patronimiczne: *Władyczak*, utworzone za pomocą przyrostka *-ak*, zdrobniałe lub patronimiczne: *Władyczek*, *Władyczka*, *Władyczko*; modelowe, powstałe przy użyciu przyrostka *-ski* i jego pochodnych: *Władykowski*, *Władycznański*, *Władyczyński*, patronimiczną *Władyczuk*, powstałą przy użyciu przyrostka *-uk*; dzierzawczą *Władykin*.

Zakonnik 81: 17 w woj. skierniewickim, 16 piotrkowskim, po 11 katowickim i radomskim.

W staropolszczyźnie notowana n. os. *Zakon* r. 1497 na Mazowszu, pochodna od rzeczownika pospolitego *zakon*, notowanego w Polsce od XV w. (C 143). Od rzeczownika *zakonnik* ‘mężczyzna poświęcony na służbę Bożą w zakonie’, zakonnica ‘odpowiednio o kobiecie’. Por. *Inoch*, *Mnich*, *Monach*.

*

Ze słownictwa, oznaczającego osoby duchowne w chrześcijaństwie, w nazwiskach polskich kontynuacji nie mają: *archierej, archimandryta, arcybiskup, arcydiakon, arcykapłan, akolita, batuszka, defnitor, egzorcysta, episkop, eremita, katecheta, katechista, kaznodzieja, mansjonariusz, mansjonarz, moderator, monach, ostiariusz, prepozyt, subdiakon*; w najczęstszych wypadkach są to określenia duchownych katolickich; prawosławnych określa *władyka, pop* (w rozumieniu dzisiejszym), *czerniec*; ewangelików *Predygiar, Predykajt* i ew. *Pastor*. Poza rzeczownikami *ksieni* są to wszystko określenia mężczyzn. Wyrazy *legat, kanclerz, kantor, minister, sekretarz* mogłyby oznaczać duchownych, jak (w mniejszym stopniu) wszelkie określenia godności, funkcji społecznych, cf. *brat, siostra, ojciec, matka, mateczka, notariusz, pasterz, rektor*, ale to wtórnie, dlatego tu rozpatrywane nie zostają. Nie uwzględniam także wyznawców religii.

Objaśnienie skrótów

- Abram** *Słownik grecko-polski*, t. I – IV pod red. Z. **Abramowiczówny**, Warszawa 1958-1965.
- B** **A. Bańkowski**, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, Warszawa 2000.
- C** **A. Cieślíkowa**, *Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji*, Wrocław 1990.
- L** **S. B. Linde**, *Słownik języka polskiego*, t. I – VI, Warszawa 1951 (reprint).
- Mich** Ks. **M. Kowalewski**, *Mały słownik teologiczny*, Poznań 1960. KSW.
- Plezia** *Słownik łacińsko-polski* pod red. M. Plezi, t. I – V, Warszawa 1959-1979.
- PSTC** **M. Sztolberg-Bybluk**, *Podręczny słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski terminów chrześcijańskich*, Toruń 1994.
- SEMot** *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych* pod red. **A. Cieślíkowej, M. Malec, K. Rymuta**, t. I – VII, Kraków 1995-2002.
- SI** **W. Janowowa, A. Skarbek, B. Zbijowska, J. Zbiniowska**, *Słownik imion*, wyd. 2, Wrocław 1991.
- SIW** *Słownik imion współcześnie w Polsce używanych*, wyd. **K. Rymut**, Kraków 1995.
- SI** **F. Sławski**, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków od r. 1952.

- SNWPU** *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. I-X, wyd. **K. Rymut**, Kraków 1990-1992.
- SSNO** *Słownik staropolskich nazw osobowych*, red. **W. Taszycki** i **M. Małec**, t. I-VII, Wrocław 1965-1987.
- TI** **H. Fros, F. Sowa**, *Twoje imię* [...], wyd. III, Kraków 1988.
- Vasmer** **M. Fasmier**, *Etimologičeskij slovar' ruskogo jazyka*, Moskwa 1986.
- Wyk** **J. Bubak**, *Wykaz imion używanych w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, Język Polski LXIII, 1983, nr 1-2, s. 72-84.

Symbol 0 przy nazwiskach oznacza formę z różnych względów niepewną.

Summary

The Surnames of Polish Citizens Derived from Words Naming the Clergy

The author discusses Polish surnames derived from words naming the clergy in alphabetical order. There are representatives of the highest ranks and functions such as: *Papież* and *Papierz* (←*papież* 'pope'), *Kardynał* (←*kardynał* 'cardinal'), *Metropolita* (←*metropolita* 'metropolitan bishop'), *Patriarcha* (←*patriarcha* 'Patriarch') and the representatives of the lowest ranks, such as: *Wikary*, *Wikariusz* (←*wikary*, *wikariusz* "curate"); function clergy such as: *Proboszcz* (←*proboszcz* 'parish priest'), in German version *Probst*; honorary priests such as: *Kanonik* (←*kanonik* 'canon'), *Prałat* (←*prałat* 'prelate'); representatives of diocesan clergy such: *Biskup*, German *Bischof* (←*biskup* 'bishop') and monastic: *Monach*, *Mnich* (←*monach*, *mnich* 'monk'), *Opat* (←*opat* 'abbot'), *Przeor* (←*przeor* 'pior'). Mostly they are Roman Catholic clergy, however, sometimes there are orthodox clergy, too: *Władyka* (←*władyka* 'orthodox bishop'), *Czerniec* (←*czerniec* 'orthodox monk') and evangelical: *Predigier* (←*predigier* 'preacher'). There is also one surname derived from a female rank: *Ksieni* (←*ksieni* 'prioress').

Finally, the author shows which words naming clergy were not used to form Polish surnames. The choice of names is based on *Dictionary of names currently used in Poland* (*Słownik imion współcześnie w Polsce używanych*), vol. I-X, published by K. Rymut in Kraków, 1992-1994.